

KIRKKOHALLITUKSEN YLEISKIRJE

Nro 23/2009
13.5.2009

KIRKON TOIMINNAN JA TALOUDEN SUUNNITTELU TAANTUMAN KESKELLÄ

Suomen ja koko maailman talous kehittyi myönteisesti usean vuoden ajan syksyyn 2008 saakka. Syys- ja lokakuussa 2008 maailmanlaajuinen finanssikriisi alkoi ja teollisuuden tilaukset pysähtyivät kuin seinään. Seurakunnissa tämä ennennäkemättömän nopea ja suuri talouden pudotus näkyi ensimmäisen kerran joulukuun 2008 yhteisöverotilitysten pienentymisenä. Tällä hetkellä arvioidaan, että Suomen bruttokansantuote pudonnee 4-6 % vuonna 2009 ja se saattaa pudota vielä vuonna 2010 yhden prosentin verran.

Eduskunta päätti 12.5.2009 hallituksen esityksestä kirkon yhteisöveron jako-osuuden nostamisesta 2,55 prosenttiin vuosien 2009- 2011 ajaksi. Seurakunnille tilitetään yhteisöveroa tarkistetun jako-osuuden mukaan vuoden 2009 alusta alkaen kesäkuun verotilitysten yhteydessä. Kirkon osuus yhteisöveron tuotosta tarkistetaan uudelleen vuoden 2012 alusta. Tämänhetkisten arvioiden mukaan seurakuntien yhteisöverotulot yhteensä vähenisivät vuonna 2009 noin 23 % edelliseen vuoteen verrattuna.

Työttömyyden kasvu ja kirkosta eroaminen aiheuttavat sen, että kirkollisverotilitysten määrä vuonna 2009 saattaa laskea noin 2 % edelliseen vuoteen verrattuna. Seurakunnille tilitettäneen vuonna 2009 kirkollis- ja yhteisöverotuloja yhteensä noin 44 miljoonaa euroa vähemmän kuin vuonna 2008. Seurakuntakohtaiset erot verotulojen kehityksessä ovat suuria. Niissä seurakunnissa, joiden alueilla ihmiset eivät joudu työttömiksi tai pitkille lomautuksille taantuman johdosta ja joiden jäsenmäärä ei merkittävästi vähentynyt vuoden 2008 aikana, kirkollisverotilitykset kasvavat hieman kuluvana vuonna. Useimmissa seurakunnissa verotuloja ei kerry niin paljon, kuin mitä talousarviota 2009 laadittaessa arvioitiin. Tämä aiheuttaa sen, että useimmat seurakunnat joutuvat valmistelemaan valtuustolle talousarvion muutosesityksen kuluvan vuoden aikana.

Verotulojen pienentymistä kompensoi hieman työnantajien kansaneläkemaksun alentaminen 1.4.2009 alkaen 0,8 prosenttiyksiköllä ja sen poistaminen kokonaan 1.1.2010 alkaen. Seurakuntien toimintamenot vähenevät tämän johdosta noin 3 miljoonaa euroa vuonna 2009 ja noin yhdeksän miljoonaa euroa vuonna 2010. Sosiaaliturvamaksuun sisältyvä sairausvakuutusmaksu on kuluvana vuonna 2 % ja se nousee 2,16 prosenttiin 1.1.2010 alkaen.

Tämänhetkisten arvioiden mukaan kirkollis- ja yhteisöverotilitykset laskevat vielä vuonna 2010 noin yksi prosenttia kuluvaan vuoteen verrattuna. Vaikka rahamarkkinat ovat elpyneet maaliskuusta 2009 alkaen, niin esimerkiksi vientiteollisuudella ennustetaan olevan vielä suuria vaikeuksia vuonna 2010 ja kokonaistuotannon määrän ennustetaan vielä putoavan hieman vuoden 2009 tasosta. Vuonna 2010 työttömyysaste lienee noin 9,5 % ja inflaatio kuluvan vuoden tasolla eli noin 1 %.

Jokaisen seurakuntatalouden tulee arvioida oma taloudellinen asemansa

Vuonna 2008 seurakuntien verotulot yhteensä kasvoivat 5,5 %, mikä on erinomaisen hyvä kasvumäärä. Verotulojen määrä vähenee kuluvana vuonna, mutta vähenemismäärä on suhteutettava seurakunnan taloudelliseen asemaan jokaisessa seurakunnassa erikseen. Verotulojen vähenemismäärää voidaan verrata esimerkiksi seurakuntien tilikauden tuloksiin kuluneiden vuosien aikana. Kun kaikkien seurakuntien tilinpäätökset lasketaan yhteen, niin tilikauden tulos oli 107 miljoonaa euroa ylijäämäinen vuonna 2007, 74 miljoonaa euroa ylijäämäinen vuonna 2006 ja 64 miljoonaa euroa ylijäämäinen vuonna 2005. Seurakunnat yhteen laskien ovat tehneet ylijäämäisen tilinpäätöksen joka vuosi vuodesta 1999 alkaen. Seurakuntien yhteenlaskettu tilikauden tulos vuonna 2008 puolittui edelliseen vuoteen verrattuna, mikä johtui toimintakulujen yli seitsemän prosentin kasvusta ja rahasijoitusten arvonalennuksista. Tilikauden tulos tarkoittaa vuoden toimintaan liittyvien kaikkien tuottojen ja kulujen erotusta.

Tuloslaskelman ja taseen lisäksi seurakunnan on syytä arvioida oma taloudellinen asemansa rahoituslaskelman perusteella. *Varsinaisen toiminnan ja investointien nettorahavirta* kertoo, kuinka paljon seurakunnalla on jäänyt em. erien jälkeen rahaa käytettäväksi mm. lainojen lyhentämiseen. Rahoituslaskelman viimeinen rivi eli *Rahavarojen muutos* kertoo seurakunnan pankkitilille tulleen ja pankkitililtä lähteneen euromäärän erotuksen tilivuoden aikana. Kun kaikkien seurakuntien tilinpäätökset lasketaan yhteen, niin seurakuntien rahavarat kasvoivat 77 miljoonaa euroa vuonna 2007, 20 miljoonaa euroa vuonna 2006 ja 21 miljoonaa euroa vuonna 2005. Vuonna 2008 seurakuntien rahavarat yhteensä vähenivät, mikä johtui toimintakulujen kasvusta ja poikkeuksellisen suurista investointimenoista. Seurakunnan verotulojen arvioitua vähenemismäärää esim. vuosien 2009 ja 2010 aikana on syytä verrata rahavarojen muutosten yhteismäärään muutaman edellisvuoden ajalta yhteensä.

Useimmissa seurakunnissa on edellisten vuosien ylijäämää niin paljon, että ainakin kahden vuoden tilapäinen verotulojen notkahdus pystytään kattamaan edellisten tilikausien ylijäämillä. Valtaosalla seurakunnista on niin hyvät rahavarat, että minkäänlaisiin paniikkiratkaisuihin ei pitäisi mennä. Mikäli seurakunnan maksuvalmius on hyvä eli rahavarat riittää usean kuukauden ajalle ja rahoitusvarallisuus on lainakantaa suurempi, niin tilapäisen taantumaksi seurakunta ei joudu supistamaan toimintaansa. Jokainen seurakunta laskee vuosittain tilinpäätökseensä tuloslaskelman, taseen ja rahoituslaskelman tunnusluvut. Tunnuslukujen laskentakaavat ja niiden merkitys on esitelty tilinpäätöksen laadintaohjeen sivuilla 21- 28 (katso yleiskirje 38/2008, liite 1). Jos seurakunnalla on hyvät rahavarat pahojen päivien varalle, niin tilapäisen taantumaksi seurakunta voi kuluttaa enemmän kuin se saa tuloja. Verotuloja kerätään ainoastaan sen vuoksi, että toiminta on mahdollista. Verotuloja ei kerätä seurakunnan taseen vahvistamiseksi vuodesta toiseen (katso kirkkolain 15 luvun 2 pykälän 1 momentti). Jokainen

seurakuntatalous arvioi itse taloudellisen vahvuutensa, koska yhtä yhtenäistä nyrkkisääntöä asian selvittämiseksi ei ole olemassa.

Osalla seurakunnista on taloudellisia ongelmia

Kaikilla seurakunnilla ei ole käytettävissään rahoitus- taikka pitkäaikaista sijoitusomaisuutta huonoja verotulovuosia varten. Tyypillisiä tällaisia seurakuntia on paikkakunnilla, joissa työpaikat vähenevät ja nuoret lähtevät opiskelun ja työn perässä asutuskeskuksiin. Näissä seurakunnissa verotulot ovat vähentyneet, taikka niiden kasvu on ollut vähäistä talouden korkeasuhdanteenkin aikana. Nämä seurakunnat ovat entistä suuremmissa talousvaikeuksissa laman aikana. Taloustilanne on heikentynyt myös sellaisilla isohkoilla paikkakunnilla, joissa yksi tai useampi suuri työnantaja on joutunut taloudellisiin vaikeuksiin. Vaikka seurakunta on väkimäärältään iso, se ei ole ehtinyt sopeuttamaan toimintaansa nopeasti alenevien verotulojen mukaisiksi.

Useissa asutuskeskuksissa seurakuntien jäsenmäärä on vähentynyt viime vuosien aikana kiihtyvällä vauhdilla. Kirkosta eroaminen vähentää kirkollisveroja pysyvästi. Sen vuoksi jäsenmäärän väheneminen on kirkon talouden ainoa todellinen uhka. Suuri haaste kirkon työntekijöille on se, miten seurakunnan jäsenyyden merkitystä voidaan vahvistaa, koska toiminnan tarpeellisuuden määrittelee maksaja.

Erlaisia mahdollisuuksia menojen saamiseksi tulojen mukaisiksi

Ensimmäinen tehtävä tulojen ja menojen tasapainottamistyössä on arvioida, onko kyseessä tilapäinen, esimerkiksi taloudellisen laskusuhdanteen aiheuttama ongelma vai onko kyseessä rakenteellinen ongelma. Rakenteellisella ongelmalla tarkoitetaan esimerkiksi henkilöstön tai toimitilojen liian suurta määrää toiminnan määrään ja seurakunnan jäsenmäärään verrattuna. Ne seurakunnat, jotka ovat saaneet huomattavia avustummääriä Keskusrahastolta, joutuvat tasapainottamaan toimintansa entistä enemmän omien tulojen mukaisiksi aikaisempiin vuosiin verrattuna. Rakenteellisten muutosten toteuttaminen saattaa viedä usean vuoden ajan, kun taas tilapäisten ongelmien sopeuttamiskeinot voidaan tehdä yleensä nopeasti.

Seurakuntien menoista valtaosa on henkilöstömenoja ja kiinteistömenoja. Esimerkiksi tavaroiden ja palveluiden hankinnat seurakunnalliseen toimintaan ovat niin pieniä, että niiden mahdollisella karsimisella ei ole juuri taloudellista merkitystä. Seurakunnilla on tosin mahdollisuus kilpailuttaa tavara- ja palveluhankintansa entistä tehokkaammin ja saada siten ainakin hidastettua hankintamenojen kasvua. Vuonna 2007 valmistuneiden investointien menoista puolet kohdistui kirkkoihin, kappeleihin, seurakuntataloihin ja hautausmaihin, mitä investointeja ei voitane jättää tekemättä. Mikäli seurakunta joutuu karsimaan menojaan verotulojen pysyvän alentumisen vuoksi, niin todella merkittäviä mahdollisuuksia löytyy vain henkilöstömenojen vähentämisestä eläkkeelle siirtymisten yhteydessä tai sijaisten ja määräaikaisten työntekijöiden vähentämisestä sekä vähällä käytöllä olevien kiinteistöjen ja muiden toimitilojen vähentämisestä. Vähällä käytöllä olevilla kiinteistöillä ei tarkoiteta kirkkoja ja kappeleita.

Seurakunnassa tulee käydä läpi eri työskentelyprosessien määrät ja toimintatavat kaikilla työaloilla ja henkilöittäin sen arvioimiseksi, onko henkilökunnan määrä

liian suuri nykyiseen jäsenmäärään taikka työmäärään nähden. Työskentelyprosesseja tutkimalla löydetään usein uusia toimintatapoja, jotka vähentävät työn kuormittavuutta, mutta nostavat työn tuottavuutta. Mikäli seurakunnan menot ovat vuodesta toiseen tuloja suuremmat, niin silloin seurakunta keskittyy hoitamaan perustehtävät ja luopuu hyvien, mutta vapaaehtoisen toiminnan tuottamisesta seurakuntalaisille. Mikäli seurakuntayhtymässä virat on perustettu seurakuntakohtaisiksi, niin virkojen sijoituspaikat on syytä muuttaa koko yhtymää koskeviksi heti, kun siihen tulee mahdollisuus.

Monet seurakunnat ovat siirtyneet lähivuosien aikana ostamaan valmiita palveluja oman työn sijaan esimerkiksi tilapalvelussa ja tarjoilupalveluissa. Mikäli ko. toimintaa ei tarvita joka päivä aamusta iltaan ja vuoden läpi joka kuukausi, palvelujen ostaminen tarvittaessa on usein todettu taloudellisesti edullisemmaksi vaihtoehdoksi kuin henkilöstön palkkaaminen. Kun seurakunta harkitsee ostopalvelujen käyttöön siirtymistä, päätöksentekoa helpottaa oleellisesti tieto oman työn hinnoista. Oma työnä hoidetun suorituksen hintaa laskettaessa tulee ottaa mukaan suorituksen välittömät ja välilliset toimintakulut sekä tilivuoden osuus investoinneista eli poistot (katso yleiskirje 23/2006 kohta 5.3., *Omakustannushinnan laskeminen ja liite 7, Kustannuslaskennan yleiset laskentakaavat*).

Taloudellista asemaa arvioitaessa otetaan huomioon taloudellisten tunnuslukujen lisäksi mm. seuraavat asiat:

- Onko seurakunnan toimintakulujen kasvu tasapainossa verotulojen kasvuun verrattuna?
- Onko seurakunnalla muita huomattavia tulolähteitä, esim. puun myyntiä tai sijoitustuloja?
- Onko seurakunnalla realisoitavaa omaisuutta?
- Onko seurakunnalla huomattavia lainanlyhennys- ja korkomenoja vuosittain?
- Onko maksuvalmiussuunnittelu asianmukaisesti järjestetty?
- Ovatko seurakunnan hautustoimen taksat yleiskirjeen 28/2005 mukaisia?
- Onko seurakunnan maksaman tuloveron, arvonnäköveron ja kiinteistöveron määrien oikeellisuus varmistettu?
- Ovatko seurakunnan rakennukset ja muut toimitilat vuoden jokaisena työpäivänä pääasiallisesti käytössä (mukaan ei lueta kirkkoja ja kappeleita)?
- Onko seurakunnalla isoja investointitarpeita ja miten tarpeellisia ne ovat perustehtävien hoitamiseksi? Miten investointitarve arvioidaan?
- Onko menossa olevien investointien valvonta ja taloudellinen seuranta asianmukaisesti järjestetty?
- Mitä tehdään niille kirkkorakennuksille, joiden käyttö voimakkaasti vähenee?
- Toimiiko seurakunta perustehtävänsä toteuttamiseksi hyväksytyyn strategiaan puitteissa?
- Onko talousarvion toteutumisen seuranta vastuutettu asianmukaisesti ja onko seuranta riittävää?
- Onko seurakunnan palvelujen määrä ja laatu sopiva seurakuntalaisten odotuksiin verrattuna?

- Kuinka suuren määrän paikkakunnan asukkaista seurakunnan toiminta tavoittaa vuosittain?
- Miten seurakunnan jäsenyyden merkitystä voidaan oikeasti ja vaikuttavasti tukea? Toiminnan tarpeellisuuden määrittelee aina lopulta maksaja.
- Onko seurakunta laskenut, kuinka paljon työtä on tehty keskimäärin vuoden aikana yhtä työntekijää ja työpäivää kohti eri työaloilla toimintatilastojen mukaan?
- Onko seurakunnan jäsenmäärä nousemassa vai laskemassa? Mikä se lienee vuonna 2020?
- Mikä on paikallinen elinkeino- ja ikärakenne ym. paikalliset, mutta seurakunnan toimintaan voimakkaasti vaikuttavat tekijät?
- Miten todennäköistä on, että alueen kunnat ja seurakunnat yhdistyvät esimerkiksi tulevan 10 vuoden aikana?

Toiminta- ja taloustilastojen hyödyntäminen seurakunnan toiminnan ja talouden suunnittelussa ja analysoinnissa

Seurakunnat antavat vuosittain runsaasti tietoa toiminnastaan ja taloudestaan Kirkkohallitukselle. Näiden tietojen perusteella seurakunnat voivat arvioida ja analysoida omaa toimintaansa ja verrata omia toimintatapojaan esimerkiksi naapuriseurakuntien tai samankaltaisten seurakuntatalouksien kesken. Seurakuntataloudet on jaettu 15 eri vertailuryhmään väkiluvun ja verotulojen määrän perusteella jäsentä kohti. Nämä vertailutiedot lähetetään joka vuosi ryhmittäin seurakuntiin ja sen lisäksi ne ovat saatavissa kirkon intranetista osoitteesta [www.kirkko.evl.fi/Seurakuntien hallinto ja talous / Seurakuntatilastot / Seurakuntien tunnuslukuja](http://www.kirkko.evl.fi/Seurakuntien_hallinto_ja_talous/Seurakuntatilastot/Seurakuntien_tunnuslukuja).

Vertailutaulukoista löytyy helposti tietoa talouden perusasioista, esimerkiksi tuloveroprosentin suuruudesta, verotulojen määrästä jäsentä kohti, henkilöstökulujen määrästä jäsentä kohti ja toimintakulujen osuudesta verotuloista.

Toiminnan taloudellisuutta kuvaavaa tietoa löytyy runsaasti. Tällaisia vertailutietoja ovat esimerkiksi

- päiväkerhojen toimintakulut päiväkerholaista kohti,
- rippikoulun toimintakulut rippikoululaista kohti,
- hautaustoimen toimintakulut sekä työalakatte yhtä haudattua kohti ja
- hallinnon toimintakulut jäsentä kohti.

Toiminnan määrä yhtä työntekijää ja työpäivää kohti näyttää vaihtelevan runsaasti seurakunnittain. Tällaisia helposti seurattavia työsuoritteita ovat mm. asiakaskontaktien, kerhojen ja toimitusten määrät työntekijää ja vuoden yhtä noin 200 -210 työpäivää kohti. Arvioinnin yhteydessä tulee ottaa huomioon mahdollisten vapaaehtoisten osuus esimerkiksi kerhojen ohjaajina.

Seurakuntien voimavaroista kolmasosa käytetään lapsi- ja nuorisotyön hyväksi. Tästä toiminnasta on runsaasti toiminta- ja taloustietoa. Vertailutiedoissa esitetään, mitä maksaa seurakunnan päiväkerhotyö, aamu- ja iltapäiväkerhotyö, varhaisnuorisotyö ja esimerkiksi nuorisotyö paikkakunnan koko kyseessä olevaa ikäluokkaa kohti. Tiedoista voidaan laskea, kuinka suuren osan paikkakunnan lapsista ja nuorista seurakunta tavoittaa. Koko maassa seurakunnat tavoittavat päiväkerhotoiminnan piiriin kunnan 3-5 -vuotiaista noin 36 %. Monilla paikkakunnilla ko. toimintaa ei ole lainkaan taikka päiväkerhotoiminta tavoittaa vain muutaman prosentin ikäluokasta. Parhaimmillaan seurakunta tavoittaa 3-5 -vuotiaista reippaasti yli puolet, mikä on erinomaisen hyvä saavutus. Varhaisnuoriso- ja nuorisotyöstä löytyy vastaavanlaisia tietoja siitä, miten hyvin seurakunta tavoittaa paikkakunnallaan tietyn ikäryhmän. Katso liite.

Kiinteistöjen ja muiden toimitilojen hoitoon ja ylläpitoon kuluu 23 % toimintakuluista ja 23 % verotuloista eli lähes joka neljäs euro. Kirkkojen ja kappeliin osuus kiinteistöjen toimintamenoista on vain vajaa neljäsosa, vaikka kyse on suurista ja ainutkertaisista rakennuksista. Muiden kuin kirkkotilojen käyttöaste on seurakunnissa keskimäärin hyvin alhainen, kun käyttöastetta vertaa muun julkisen talouden ja yksityisen talouden vastaaviin lukuihin. Seurakunnissa on runsaasti hyvin vähällä käytöllä olevia leirikeskuksia, kerhotiloja jne. Sen vuoksi seurakuntien tulisi miettiä, minkälaisia mahdollisuuksia seurakunnalla on lisätä tilojen käyttöastetta ja miten seurakunta voisi luopua vähällä käytöllä olevista tiloista. Toimintatilojen vuokraus on usein taloudellisempi ratkaisu kuin omien tilojen ylläpitäminen.

Tilakustannukset ovat monissa seurakunnissa kohtuuttoman suuret työalan toimintakuluihin verrattuna. Talous- ja toimintatilastojen mukaan joissakin seurakunnissa esimerkiksi nuorisotyön kokonaiskustannuksista kiinteistökulut ovat suuremmat kuin nuorisotyön välittömät toimintakulut.

Mahdollisiin tiedusteluihin vastaa taloussuunnittelupäällikkö Maija-Liisa Hieta-kangas, puh. 09-1802 246 tai sähköposti etunimi.sukunimi@evl.fi.

KIRKKOHALLITUS

Risto Junttila

Pirjo Pihlaja